

Ta kontroll över de skenande matpriserna

Samhället kan inte låta matpriserna skena som de gör idag. Prischocken skapar enorma problem när människor inte har råd ens med de mest grundläggande matvarorna. Vänsterpartiet föreslår därför att regeringen kallar de tre dominerande livsmedelsföretagen till möte för att få kontroll på matpriserna. I praktiken är det dessa tre – Ica, Coop och Axfood – som kontrollerar den svenska marknaden och sätter priserna. Regeringen bör i första hand försöka få till en frivillig överenskommelse med dessa tre för att stoppa prischocken på mat, men samtidigt vara tydlig med att om detta misslyckas kommer staten gå in med lagstiftning för att reglera dagens marknadsmisslyckande.

Tre aktörer, höga priser

Matpriserna skenar och hushållen får det allt svårare att få ihop sin ekonomi, samtidigt som matkedjorna gör historiskt höga vinster. Det borde vara omöjligt, men förklaringen är en enkel. Matjättarna har blivit så få och stora att de satt konkurrensen ur spel. Det är dags att regeringen, i likhet med den franska regeringen, kallar till sig matjättarna och får kontroll på de skenade matpriserna.

Den svenska mathandeln sticker ut på två sätt i en internationell jämförelse. För det första domineras den helt av ett litet antal extremt stora aktörer, för det andra präglas den av internationellt sett höga priser.

Konkurrensverket konstaterar att ”det är en koncentrerad marknad med få aktörer, en så kallad *oligopolmarknad*.”. ICA ensamt har en marknadsandel på cirka 50 procent. Till skillnad mot en ”riktig” marknad där enskilda företag inte kan påverka priset innebär en oligopolmarknad att det är lätt att följa varandras agerande. Det innebär att priset på mat snarare handlar om hur dessa företag betar sig mot varandra för att maximera vinsten än om konkurrens på en vanlig marknad. Dessutom karakteriseras matmarknaden inte bara av att butikerna är koncentrerade till ett fåtal företag, utan också att grossistledet (partihandeln) är det, där ICA, Coop och Axfood helt dominerar. För att göra ont värre är det alltså samma aktörer som butiksgiganterna, så om vinsterna ska hamna i partihandeln eller butik är en närmast administrativ affär inom företaget.

Situationen innebär att om ICA inte sänker sina matpriser i partihandelsled eller butik och istället upprätthåller en historiskt hög vinstnivå i kristider, finns det inte heller särskilt starka skäl för de andra dominerande företagen att göra det. Högre vinster är sannolikt ett attraktivt alternativ för de andra jättarna i branschen, men naturligtvis inte för kunderna som ska betala de höga matpriserna.

Givet den bristande konkurrensen borde vi alltså kunna förvänta oss större vinster och högre matpriser i Sverige jämfört med andra länder. Det är också exakt det vi ser.

Konjunkturinstitutet konstaterar att i partihandeln var lönsamhetsomdömet klart högre än normalt och inom gruppen partihandeln sticker förändringen för livsmedelsgrossisterna särskilt ut som extremt gott. Även i butiksledet är lönsamhetsomdömet gott. Konjunkturinstitutets uppdrag var att undersöka om företagen höjt priserna mer än som motiverades av kostnaderna. Slutsatsen var att partihandelns lönsamhetsomdöme har förbättrats påtagligt, vilket är en indikation på att partihandeln höjt sina priser mer än vad de högre kostnaderna motiverat mellan det andra kvartalet 2021 och det andra kvartalet 2022.

Till det ska läggas att företagen får elstöd av staten för att slippa bära kostnaden för de högre elpriserna. Detta trots att elkostnader redan har vältrats över på kunderna genom högre matpriser. Dessa stödpengar verkar alltså uteslutande gå till högre vinst och inte lägre matpriser.

I kris brukar hushåll och företag dela på kostnaden, det vill säga hushållen får minska sin konsumtion och företagen får lägre vinster. När det gäller matpriserna har hushållen trots stora statliga stödinsatser fått bära hela kostnaden och lite till, medan matvarukedjorna gör rekordvinster.

Anledningen till de höga vinsterna är naturligtvis de höga matpriserna. Sett i ett internationellt perspektiv Sverige är bland de dyraste länderna när Eurostat jämför priser för en jämförbar matkorg mellan länder i Europa och ligger högt över genomsnittet för EU-28.

Det är kort sagt uppenbart att den svenska matmarknaden inte fungerar. Den driver nu dessutom på inflationen som i sin tur driver upp räntan, vilket kommer skada tillväxten och försvåra livet för hushållen än mer. Den bristande konkurrensen och de historiskt höga vinstnivåerna är ett direkt hot mot Sveriges ekonomi idag.

Vänsterpartiets förslag för att hålla nere matpriserna

Regeringen måste därför göra som franska regeringen: kalla till sig de stora aktörerna för att hålla nere matpriserna. Eftersom matmarknaden domineras av endast tre aktörer är det fullt möjligt att föra ett sådant samtal. Exakt vilka varor som ska omfattas eller hur överenskommelsen utformas kan göras på olika sätt, men prioriterat är de basvaror som hushållen inte kan klara sig utan. Regeringen ska i sådana samtal vara tydlig med att om man inte får till en frivillig överenskommelse, kommer reglering genom lagstiftning bli aktuellt för att få bukt med de skenande matpriserna.

Att reglera ett marknadsmisslyckande kan göras på flera sätt, till exempel åtgärder för att få en fungerande konkurrens eller någon form av prisreglering. Med tanke på det akuta läget kan prisreglering behöva bli aktuellt, men långsiktigt kan man arbeta med flera olika angreppssätt.